

TAMÁSI OROSZ JÁNOS*

„... és a történelem nem ért véget...”

*Miskolczy Ambrus Nagy-Romániáról*¹

... és soha nem is fog. Mármint véget érni a történelem. Miskolczy Ambrus általam tárgyalt könyvének utolsó mondataira reflektáltam a magam nyitógondolatával, de nem napilap ez, hogy a végén, a sportrovatnál kezdjük. Bár nem tudom, lehet, hogy mostanában már a napilapok címdoldalán is sporthírek szerepelnek? No, ne bóklásszunk el rögvest, maradjunk a történelemnél, amellyel, ha legfőljebb ez is megtörténik, mármint véget ér, akkor is maradnak túlélők. És eljő a túlélők ideje és a túlélő idő; s mindkettő újrameséli azt. A maga módján. Igen: van különbség a kettő között. Ezernyi objektív és szubjektív változó próbál farigeszálni, sorjázni, guberálni és gubernátorkodni a tényeken, mígnem elhisszük azt, ami akárhogy történhetett. Sok volt a szó, a mondat, de valamiféle rám utaló bevezető ez: hogy kerülök én ide? Alapvetően a szépírás élvezete és olykori próbálgatása a hobbim; szakterületnek nem nevezném, mert – bárhogy tagadjuk – ezen a pályán csak ritkán az eredmény a fontos; egy történész viszont mindig az eredményből indul ki. Még akkor is, ha az per pillanat fellelhetetlen. Így mondom, per pillanat, bár jól tudom, hogy a helyes megszólítás: Pillanat Úr. Mert a pillanat ural el mindent abban az uszkve húszmillió – milliárd? – évben, ami nekünk, korunknak, kortársainknak, elődeinknek és utódainknak adatik a földkéreg adott pontján. Van, hogy az életünk múlik egyetlen percen; én például harminchatmillió hétszázkilencvenkétezer perccel éltem eddig, többé-kevésbé mindegyiket a maga módján; ritkásan a magamén; és gyakran fog el egyfajta kényelmetlen rosszkedv, amikor azt látom: nemzedékek csapnak össze körülöttem azon, hogy mi és hogyan történt háromszázharminchatmillió hatszázhuszonzhárom perccel ezelőtt. Borzasztó kevés időn és területen kellene barátságosan megosztoznunk – s ehhez a történelem kiegyensúlyozott szemlélete, mértéktartó interpretálása a legfontosabb eszközök egyike.

Bevallom, meghökkenve hallgattam a minap is egy közvéleménykutatás² eredményének értékelését; az hangozott el abban, hogy a románok sokkal jobban szeretik a magyarokat, mint mi őket. S ennek az lehet a magyarázata, hogy irigylik

* A szerző költő, közíró, az *Opus* folyóirat szerkesztője. E-mail: tamasi.orosz.janos@gmail.com

¹ Miskolczy Ambrus: „*A Sátán jegyében*”, avagy „*a történelem terrorja*” (Románia 1918–1945). Budapest: Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2019. 146 oldal

² Nem fogok mindent adatolni, mert nekem sem tetszik minden adatban az, hogy általánosítható, gyakorta előforduló hivatkozások tömkelege születik a pillanat szolgálatában.

tőlünk a miniszterelnökünket. Majd szinte ugyanaznap a következő szalagcímen állt meg a tekintetem: „Románia retteg attól, hogy esetleg Magyarországgá válik.” Egy erdélyi magyar közíró jegyzetét kínálták eme felütéssel az olvasónak; nos, mindezt nem a két vélemény fölötti tünődés okán hoztam szóba, mindössze annak illusztrálásaképpen: meglehet, az a baj a történelemmel, hogy egyre több tanúja, szemtanúja, és kisebb-nagyobb mértékben alakítója akad. És a történesek konkrét helyzetéből, nem valamiféle párhuzamos térből és időből, s még csak nem is amolyan – pláne nem – időutazó meséli el nekünk a saját gyerekkorának képregényeiből merített eseményeket.

Igen, a szellemi emlékezetet, különösen a nyomdafesték alkalmazása óta, nagyon sok tanú bizonyosága terheli. Thuküdidész, ugye, azt és úgy írt, ahogyan akart, a kortársak túl nagy recepcióval nem szolgálnak, ellenben az utókor mérhetetlen szorgalommal keresgéli-keresgélte rajta a maga fogásait, s nemkülönben bizonyosságát mind az ő hátsó szándékainak; mind különben felfedezvén benne a politikai realizmus startjelének aposztrofálási lehetőségét. Igen – egyfajta történelemszemlélet az, amely abból indul ki, hogy mindig a kályhánál kell kezdeni, a történeteket újra el kell mesélni, de a fix pont mindig a kályha mint tény. Mások viszont azt kutatják-vitatják-szálazzák: miért volt olyan forró az a kályha, mellől indulva felhevülten biztos, hogy az első lépést is elrontottuk; ki a felelős a kályha tüzéért, a szénporért, amivel aztán végigtapogtuk a parkettet; nos, örömmel időznék még tovább ezen a területen, de talán ennyiből is világos mindenki számára: Miskolczi Ambrust azért kedvelem, mert – miközben pazarul fanyar iróniával fűszerezi mindenkori esszéit, ez sokszor a textusok mögöttesében, az egyes gondolatok fölépítésének és levezetésének hangsúlyaiban érhető tetten, lásd ebben is az imént említett pár ezer éve szüntelenül aktuális történészelődőt, aki hát persze hogy a politika és a történelem összevetéséből már maga is kiszűrte a korának megfelelő iróniát; olykor egyenesen szarkazmust – gondolatvezetése szigorúan a tényekhez ragaszkodva halad a kíméletlen végkifejletig. Itt máris – vagy újfent – föltolul bennem egy látszólag mellékmondat: vajon mi tesz egy történészt halhatatlanná, avagy legalább olvasottá és olvashatóvá a kései nemzedékek számára is? Az, ha beleáll egy akár valóban megdönthetetlennek tűnő fix pont sokadik bővített szócikkének megírásába, vagy az, ha/aki szépen, alaposan fősorakoztatja a tény felé vezető út hibáit, tévedéseit, téveszméit, az öncélú, pillanatnyi hasznot remélő, nem ritkán érthetetlenül dilettáns döntések halmazát, majd – ravasz-kísérlettel – áthallásossá teszi mindezt? Továbbra is a tény felé vezető út jelen idejét szálazza, de az események egy adott pillanatában mindig szilárdnak tűnő, ám düledező, omladozó, repedező Babel-tornyán mutatja be, szintről szintre, mindezt úgy, hogy az olvasó előtt (még akkor is, ha a szerző ezt nem elsődleges szándékkal követte el) akár saját kora, akár a világtörténelem valamely szakasza, avagy annak egy látszólag távoli, ám – mint a tóba dobott kő – egyre nagyobb köröket leíró eseménycsobbanása ismerszik föl. És kortársait véli látni, ahogyan tülekedve a tény felé vezető úton, egymással vetélkedve s hadakozva gyarapítják a hibákat,

tévedéseket, téveszméket, az öncélú, pillanatnyi hasznot remélő, nem ritkán érthetetlenül dilettáns döntések halmazát.

A *Bécsi Napló*ban olvastam – tetszéssel – azt a rövidke reflexiót, amelyhez jelen megszólalásomnak túl sok köze nincs, ám némiképp mégis velős és valós kiindulási pontja annak. A szösszenet szerzője azt nehezményezte, hogy egy új keletű írásmű mintegy ignorálta a korábbi évtizedek hasonló tárgy körüli törekvéseit, jelen esetben a „politikai transzilvanizmus” már Kós Károlyéknál is föllelhető körvonalait. A megjegyzést két okból emelem ide. Az egyik: gyakorta érzek hasonlóan magam is; egyre többször kerül kezembe olyan, magát történelmi tanulmánynak valló írásmű, és nem csak a transzszilvanizmus politikájáról, ami legfőljebb szubjektív elfogultságok tárházaként olvasható, s megalapozatlan vélekedéseket állít be tényfeltárásnak. Mondhatni: inkább a tények életére törve teszi percmemberi dolgát. Ami nem baj, hisz ezzel leginkább „saját szakmai hitelességét veszélyezteti”, idézem újra a kicsiny írás szerzőjét, habár – tegyem hozzá – az effajta tevékenység korunk ifjabbjait éppúgy megfosztja az egyetemes, objektív tájékozódás lehetőségétől, miképp azt az ehhez hasonló „hitelesek” tették évtizedeken át.

A másik okom: a példa szorosan kapcsolódik, lám, mégis, mondandóm tárgyához, nevezetesen Miskolczy Ambrus munkájához, s úgy vélem, a cím önmagáért beszél; nem igényel átfogóbb, mélyebb tartalmi utalást.

Azt azonban muszáj megemlítenem: ez a mű sem említi Kós Károlyék kiáltó szavait, amit azonban nem rónék föl hibájául, semmiképp sem. Mert el kell fogadnunk a szerző szándékát: sodró lendülettel megírt munkája a román bel- és külpolitikai törekvéseket mutatja be, dolgozza föl, az eseményeket román szemszögből tárgyalva, s a kitekintéseket, beleértve a román–magyar kapcsolatok különböző folyamatait, úgy látatja, ahogyan azok a korszakok román alakítóinak eseményhorizontjain megjelentek. Még a szolidabb – már ha voltak ilyenek – törekvések is kerek-perc utópiának nevezik az esetleges magyar–román perszónaluniós elképzeléseket; s akkor említést sem tettünk annak kőkeményen jelentkező elutasításairól. Vélhetően roppant lényeges axiómát köszönhetünk e kérdéskörben a szerzőnek, aki amúgy csupán mintegy a gondolatfüzérek átkötése közben jegyzi föl azt a gondolatot, ami aforisztikus tételmondatként, amolyan „szellemi Archimédesz-törvényként” illeszkezhessen oda minden olyan oda-/amondó tanulmánykísérlet elé, fölé, mely hitet tesz a hasonló utópiák mellett. Mert mit szűr le Miskolczy? „Ha a mából visszatekintünk, alighanem eltűnnek a különböző szellemi konstrukciók jelentőségét. Nem tudjuk lemérni hatásukat a közgondolkodásra, de ezt sem lehet pontosan körülírni. Viszont kétségtelen, hogy minden konstrukció a légkörből sarjadt, és azt alakította. Történelmet csinált az is, aki ki akart lépni a történelemből.” (91.)

Említettem: az idézet csupán lezár egy közbenső fejezetet s némiképp bevezeti a következőt, ráutal valamelyest annak tartalmára. Miközben az olvasó tollat ragad, s kijegyzeteli mint lehetséges szállóigét. Nem először éreztem úgy, mint ez esetben, hogy az ilyen prózai átkötés szüli a legtöbb szállóigét (vagy a kártyaasztal,

de ez egy másik lehetőség). Amúgy a bölcs irónia Miskolczi mondatfűzésének vis vitalisa, közvetítő eszköze; ha kell: *kiáltó szó*, ha kell: *ellenpontokra* tér; ha kell, kiemel s aláhúz – olykor jelentéktelenítéssel emel valamit jelentőssé. S ha már stílusánál tartok (hogy szaladnak a fák s a mondatok); maradjunk is annál. A téma adott, arról külön véleményt mondanom nem kell, nem is lehetne ezen írás keretei között; s talán nem is tudnék a helyenkénti rácsodálkozásomon kívül fontosabbat szólni. Eme ámulat oka: a professor emeritus szerző munkássága igencsak jelentősnek mondható, ahogyan számos elődje s nem kevés (bár alig elegendő) kortársa sem marad el mögötte, s mégis, a nagyközönség (beleértve az évfordulók [lásd Trianon] kapcsán kényszeresen megszólalókét) tájékozottsága s elfogultsága roppant kiábrándító. Alig vesz tudomást arról, amit Miskolczi (s persze ő sem elsőként) mutat föl: a román politikai elit mindig több vasat tartott a tűzben, s amikor tehetette, ő hátrázta meg, melyikhez nyúl, s amikor nem, akkor is volt megragadható nyél a kínálatban. Reagálása a legtöbb esetben nem nevezhető hintapolitikának; a román nemzeti érdekek képviselőjére mindig talált hiteles vagy hitelesebb szereplőt – s ez akár a múlt, akár napjaink egyik legkényesebb politikai tanulsága. A legtöbbször nem mi keverjük a paklit s nem mi osztjuk a lapokat – de a licit jogán s annak okos ritmusára figyelve van –, és csak így van beleszólásunk a végjátzmába.

És most egy sablonos fordulattal hadd éljek: Miskolczi könyve letehetetlen, fordultatos – már csak egy szerelmi szál, két-három csalódott-naiv idealista kellene a tökéletes háttér s kulissza elé, közé, s kész az egyik legjobb politikai krimi. A cselekmény vezetése gördülékeny, izgalmas, a súlyozás arányaiban sohasem téveszt célt, s alig néhánytíz oldal után szinte elfelejtjük, hogy történelmi nagyesszét olvasunk. Kötelező érvényességű tanulságokkal. Elnézést kérek az immár még konkrétabb frivol áthallásért, a még csak nem is szépirodalmi, hanem egyenesen amolyan lektúrszerű utalásért, de épp a különbség kihangsúlyozása és a szerző – számomra – még rokonszenvesebb attitűdjének árnyékrajzolata okán tévedtem eme mezsgyére. Mert a történelem népszerű háttéréhez oly sokan nyúlnak hozzá, hogy kifejezetten üdítő lenne e palettán a Miskolczi-féle kiméletlenség. Nem bánni el önkényesen az események sorrendjével, nem átsúlyozni – főalakkból mellékalakká és viszont – az egyes szereplőket, nem idealizálni a fékek és ellensúlyok szerepét egy lehengető erejű és időben hosszasan elnyúló politikai intervenció akaratával szemben; bizony, a szerző eszmetörténeti nagyesszéje így, ilyen regényként olvasható. Mit is mondtam? Hogy a háttér elé már csak egy-két regényes sorsú főszereplő kellene? Jelentem: ott vannak. Románként, magyarként, szászként, és – mert ott van, ugye, a futottak még kategória – zsidókként, németekként, bolgárokként, oroszokként, görögökként, lengyelekként, örményekként milliónyi család milliónyi kálváriája. És e történet elejéről az átlagos magyar olvasó véleményéből mindmáig hiányzanak a Monarchia-korabeli előzmények, a magyar felelősség és rövidlátás buktatóinak ismerete.

Vagy mindezt a nagypolitikai szintérre vetíti ki – és megint csak azt mondhatjuk, teszi ezt mind a mai napig. Hiába figyelmeztetné, figyelmezteti erre akár itt is olvasóit Miskolczy – a nagypolitika birodalmakban gondolkodó tárgyalásait, összetűzéseit csak az egymásra utaltságukat időben felismerő kis nemzetek összefogása, problémamentesítő együtt- és egymás mellett élése akadályozhatja meg. Mert mi történt, summázza a szerző már az előszóban? „A béketárgyalások [...] a képmutatás és a cinizmus magasiskolái voltak. [...] [a nagyhatalmak] az utódállamokból csináltak védősávot. Magyarország ennek lett az áldozata. Úgy csonkították meg, hogy mindenki valamiféleképpen haszonélvezője legyen az átrendezésnek, és a haszonélvezőket összetartsa az áldozattal szembeni cinkosság. Azok, akik a Monarchiát »a népek börtönének« nevezték, kialakították a fajvédő ketrecállamokat.” (5–6.) Íme, a Miskolczy-féle definitív fogalmazás, a szállóige-teremtés képessége akár csak egy előszóként olvasandó szövegben. A lényeges előzményeket természetesen a szerző is felvillantja, kiemeli-hivatkozva az ezernyolcszázados évek nagyobb hatású román lépéseit, de – könyve szándékának megfelelően – alapvetően a 20. század tízes éveitől százza szét és emeli be a történet fonalába a békediktátum közvetlen előzményeit. S az olvasó ezenközben is el-eltűnődhet – miképp annyian teszik ezt Thuküdidész hátsó szándékait keresve – Miskolczy tényekkel leplezett keserűségén: miközben a román politika egyértelműen hangsúlyozta a teljes elszakadás szándékát, s miközben joggal bízhatott az antanthatalmak ígéreteiben, nem kevésbé Wilson úr azon kijelentésében, hogy „Az Egyesült Államok nem fogja elmulasztani, hogy alkalmas időben érvényesítse befolyását az iránt, hogy a román nép hozzájusson jogos politikai és területi igényeihez” (10–11.), nos, mindeközben a magyar kormány beállva a sor végére felmondta a kiegyezést, és átadta a kormánybotot Károlynak. Lássuk, hogyan szól az erre vonatkozó Miskolczy-bonmot: „Jellegzetes pacifista forradalom volt ez a militarista Európában.” (9.) A meccs tehát már ebben a pillanatban véget ért, ugyan két-három év szükséges diplomáciai formáság még hátra van, de az előjelek egyértelműen egy irányba tendálnak. No, azért mi még húztunk lapot, ami legfeljebb a trianoni bünt mindenképp a kommunisták nyakába varrni akaró zsigeri reflexek táplálására jó: produkáltunk egy Kun Bélát. Eredmény? „A román állami vezetés számára az a ragyogó alkalom kínálkozott, hogy megmentse Európát a bolsevizmus terjedésétől.” (14.) Így a szerző, még azt is részletezve, hogy a kommün „népszavazásos békét kért, ugyanakkor túl is lépett ezen, amikor fegyverrel próbálta érvényesíteni a nemzeti önrendelkezés követelményét, miközben olyannyira nemzetellenes politikát folytatott, hogy még a nemzeti zászlót is betiltotta.” (15.)

Időznék itt is, oly szívesen, de a tárgyalt könyv száznegyvenhét oldalas, és én még csak – itt, önökkel – a huszonkettediken tartok. Valamint – megszámloltam gyorsan – kilenc általam a lapok közé tűzött cetlit látok, hát mindre biztosan nem kerül sor. De van néhány, amelyek kapcsán az említett áthallás élményét kívánom erősíteni, s mindenekelőtt – szeretettel – Miskolczy Ambrus bravúros – Swiftre

vagy/és Voltaire mondatfűzéseire emlékeztető –, ugyanakkor látszólag tömörségre törekvő szövegépítésének erényeiben dözszölnék még kicsit. Ha megengedik. Tehát: mi is történik előttünk akkor, amikor egy adott eseménycsoportot motívumokkal kódolnak? Mert hiszen valahol itt kezdődik számomra a Miskolczy-titok felfejtése: meglehet, sokan hiányosságaként említenék a kötetnek, hogy nem vész el a megidézett és narrált szövegtengerekben, de hát nem eltűnt, hiányos, kikopott félmondatokkal operál. Tényekkel – a leghalványabb esélyt sem adva ama történelmietlen fordulatnak: mi lett volna, ha. Eseménykrónikája célirányos, céltudatos, mondhatni olykor célirányosabb és céltudatosabb, mint a román történelemszemlélet és történelemformálás. Úgy indul ki a saját idejének köszönhető ismeretekből, hogy egy pillanatra sem lépi át a tárgyalt történés jelenének korlátait. Rácsodálkoztatja olvasóit a kor politikusainak tévedéseire, az események korrekcióira úgy, hogy – mellékesen – az is ott motoszkál a fejünkben: vajon a történelem formálja a nemzettudatot, annak iramát, vagy a nemzettudat építi a történelmet, akár attól függetlenül, hogy az mennyiben s mekkora részét képezi a világtörténelemnek? S mielőtt üres szócséplésnek tűnne az iménti szavak szerkezete, úgy folytatom: egy hatás alatt álló, önmaga fejlődését-fejlesztését végző országépítés ezernyi gonddal és bajjal járó munkáját befolyásolja-e a nemzettudat, vagy azt alakítja, formálja a beszüremelő világgazdaság, világtörténelem; minden olyan elem, amely a nagyhatalmi játszmák része, de sok esetben a kis országok stratégiai befolyásolásának eszköze?

Nem szakadtam el a kötetől, épp ellenkezőleg. Csupán tünődésemet osztottam meg egy pillanatra azon oldalak fölött, amelyeken a szerző továbbra is az izgalmasan rendszerezett tények fölsorakoztatásával mutatja be a román gazdaságpolitika átalakulását, a liberális gazdaságpolitika elfogadását és elvetését, s mindezt a „nagyromán” ideológia elsőrendűségének hirdetésével. Amennyiben – gondolatban – csoportosítjuk magunk számára az eseményeket (magunk számára, mondom, mert továbbra sem boríthatjuk föl a tények sorrendjét, de sokatmondó fűzer lehet a reakciók reakcióira adott reakciók összevetése), akkor tekinthetjük egyszerre egy korszak zárómondatának is Tătărescu kijelentését: „a történelmet pedig reparálni kell...” ([85.]) Addig is azt tették, okkal vagy ok nélkül, de módszeresen, soha nem tévesztve szem elől a nagyobb célt. Nem ment könnyen.

Tényleg gyors léptekkel emelek ide még néhány gondolatot: az agrárnyomor jelentős volt, s bár valamennyire enyhítette azt a parasztfiúk beáramlása az egyetemekre, gyorsan helyébe lépett a diáknymor. Elkészerítő körülmények között kellett tanulniuk, ráadásul magatartásuk nem felelt meg a nemzeti sorskérdés megoldásában óhajtott szerepüknek; ahogyan itt Miskolczy egy idézettel él: a román diákvilágot „az agresszív középszerűség hatalmas középrétege uralta, amely a költségvetésből akart élni.” (33.) Meg is lett a bójtje, tudjuk meg később, már szerzőnkől: „Az első generációs értelmiségiek nem szívesen mentek vissza vidékre, a városokban pedig taszította őket a kisebbségiek – zsidók, magyarok, németek – jelenléte.

Pontosabban vonzotta őket az, amit tőlük – a nemzetállami logikának megfelelően – el lehetett venni.” (84–85.)

Gyorsan kijelentem: az én szememet is bántja az iménti kiemelés; a könyv lényege nem ez, hanem ez is, úgyszólván súlyozhatatlan, mert a részei a történelemlénel is szilárdabban olvadnak egymásba, briliáns stílusban megfogalmazva. Annyit hadd mondjak erről is, kicsit kiegészítve a fentebb mondottakat, hogy – bár, mint mondtam, a történelem alapvető tényeiből indul ki – a munkásságát, és nem csak ezt a kötetet, átjárja a tárgyalt korok szépirodalmára vetett pillantás, a kulturális háttér faggatása; ezzel is bizonyítva, legalábbis nekem, hogy a politika lényege csak korrumpálja és kompromittálja saját korát, ellenben a történelem olvasata többnyire a szépirodalmi, művelődéstörténeti forrásokból fakad, érkezik meg az utókorok nemzedékeihez. Igaz – ott sem árt vigyázni. Akár erre is találunk bőséges példát Miskolcznál, ezen kötetben sem bánik mostohán a kor szépírói, filozófusi munkásságával, mélyrehatóan elemzi a Vaszgárda megalakulásának politikai, társadalmi és kulturális hátterét, és aforisztikus megjegyzései sem maradnak el. Ám mégsem ebből idézek most, hanem – ugyan párhuzamos, egymásra illeszthető esszékről van szó – nagy kedvencemből, az Eliade „Néphimnusz”-át elemző esszéjéből, amelyben egyszerre konkretizál és kozmologizál, évezredmilliárdnyi perc távolából is szemlélhetővé teszi pókerarcú iróniáját ez a bekezdés: [Eliade] „programja az ideológiai térben minden lerombolását és újjáépítésének ígéretét jelenti: a nyugati demokratikus modellel és a kommunizmussal való szembefordulást egyaránt képviseli. Jelzi az utat a legújabb kori román történelem ösvényén, amelyen elvileg egymással összebékíthetetlen ideológiák és politikai irányzatok kötöttek illelőny paktumokat, hogy azután a mindenkori rövid távú érdekeknek megfelelően sárba tiporják, majd az idők és a szereplők változásával újjafogalmazzák azokat. [...] programja világosan reflektál erre a sajátos vonulatra: a Vaszgárdától – ennek szeretetkultuszától – az antikommunizmuson keresztül a nacionálkommunizmussal való kölcsönös toleranciáig és cinkoskodásig, hogy aztán ennek is véget vessen a történelem, és most újra fogalmazódjék a viszony.”³

Mielőtt a fejemre olvassák, az esszé természetesen Alecsandri *Báránkjával* indít mint egyfajta mitikus előzménnyel; nem részletezem; de hát ennek elejéről hadd emeljem ki még nyomatékosabban Miskolczy indirekten profanizáló stílusát. Valahol a szövegemben, néhány órával ezelőtt, föl tettem egy kérdést: mi is történik előttünk akkor, amikor egy adott eseménycsoportot motívumokkal kódolnak? Nos, lássunk egy példát a hivatkozott esszé bevezetőjéből: „Személyes érzelmek is vezették a magyar költőt a román ballada tolmácsolásakor. „A báránkjá-t – a Mio-riță-t – valóban az egyszerű román nép univerzumának mély átérzésével véltem átadni a magyar népnek, már csak azért is, mert hasonlóan a ballada gyönyörű

³ Miskolczy Ambrus: Mircea Eliade „Néphimnusz”. <https://www.holmi.org/2011/01/miskolczy-ambrus-mircea-eliade-%E2%80%99Enephimnusz%E2%80%9D-a>

pásztor hőséhez, az én nagyapám is juhnyáját terelgetett valaha.« 1978-ban vallott így Illyés Gyula, ama bizonyos 1977-i karácsonyi cikk után, melyben a nemzeti kisebbségek apartheid-sorsáról írt”.⁴ Ennyit a szerző pókerarcú iróniájáról. Vélhetően minimum flösse van.

Itt tartva, kimért időm foglyaként – nekem kellemesen telt – erős bizonytalanság fogott el. Vajon át tudtam-e adni a lényegét annak a könyvnek, amelyről azt remélem: az utókor is nagy becsben fogja tartani. S valamiképp a fiatalabb kortárs kollégákra is hasson ez a szemlélet; annak megértése, hogy a tények historizálhatók, de a históriák nem válnak tényekké. A historizálást pedig valahogy így képelném el, ahogyan Miskolczy könyvében – és könyveiben, esszéiben – megadni vélem: a tények fölépítik a történet lényegét, általuk – és csak általuk – mesélhető el és el is mesélhető mindaz, ami történelem. A tények makacs dolgok, szokták mondani, és ha minden porcikájukat, eredőik és mozgatóik minden összetevőjét megismerjük, akkor igazgá válik a mondandónk. Ami nem öli meg, az megerősíti a tényeket – azt mondom hát, végezetül, kár az életükre törni. Kár, nagy kár korról korra előszedni Tătărescu kijelentését: „a történelmet pedig reparálni kell...”

Minden ilyen törekvés helyett hadd ajánljam figyelmükbe Miskolczy Ambrust. Szépen mondva: követendő példa. Kevésbé kedvesen: selyemzsinórmérce.

⁴ Uo.